

ZNAKOVI VREMENA I DUH VREMENA

1. Jesen 2023. godine na globalnoj će razini biti zapamćena po krvavom masakru koji su muslimanski teroristi izveli u Izraelu, što je potaknulo Izraelce na radikalni obračun s teroristima. U tijeku je krvavi rat u pojasu Gaze, rat u kojemu stradavaju civili, uključujući brojnu djecu, a nitko ne zna u kojem će se smjeru taj krvavi sukob razvijati. Možemo samo moliti Gospodina da se sve skupa ne razvije u sukob svjetskih razmjera. Na globalnoj razini još uvijek traje rat u Ukrajini, kao i desetak ratnih sukoba diljem svijeta.

Na crkvenoj razini tijekom listopada u Rimu je održan prvi dio XVI. Opće redovite biskupske sinode o sinodalnosti Crkve. Sama priprema za Sinodu obilježena je događajima koji su izazvali veliku zbunjenost kod mnogih vjernika. Naime, tijekom lipnja petorica kardinala uputila su Svetome Ocu tzv. *dubia*, odnosno postavili su pet pitanja na koje su zamolili odgovor, a radilo se o njihovu strahu da predstojeća Biskupska sinoda ne bi eventualno promijenila nauk Katoličke Crkve o spolnom moralu, svetome redu i sl. Papini odgovori nimalo nisu razriješili nedoumice kardinala, kao ni brojnih vjernika, pa su kardinali u rujnu iznova poslali Svetome Ocu svoje *dubia*, sa zamolbom da na njih odgovori kratko, sa „da“ ili „ne“. Ovaj put su ostali bez odgovora. Tijekom srpnja 2023. praški nadbiskup u miru kardinal Dominik Duka uputio je Dikasteriju za nauk vjere *dubia*, odnosno pitanja koja su se ticala apostolske pobudnice *Amoris laetitia* te posebno pričesti za rastavljene i ponovno ožegnjene. Dikasterij za nauk vjere je početkom listopada javno objavio odgovor kardinalu Duki, no čini se da odgovori Dikasterija nisu bili posve jasni jer je na *dubia* kardinala Duke odgovorio kardinal Gerhard Müller, ukazujući na nejasnoće i dvosmislenosti u odgovorima Dikasterija. Krajem rujna kardinal Zen je poslao otvoreno pismo sudionicima Sinode, upozoravajući na mogućnost manipuliranja u radu Sinode, i to od strane Tajništva Sinode. Sve navedeno razlog je zbunjenosti i zabrinutosti brojnih svećenika i vjernika oko stanja u Katoličkoj Crkvi. Gotovo kao da postoje dvije Crkve, jedna liberalna i progresistička, a druga konzervativna. U raspravama i optužbama koje „konzervativci“ upućuju „progresistima“, a isto tako i „progresisti“ „konzervativcima“, i jedni i drugi se pozivaju na „znakove vremena“ koje eto baš oni iščitavaju na ispravan način. Prepoznavanje „znakova vremena“ i njihovo tumačenje postaje ne samo *locus theologicus* suvremene teologije nego i uzrok teških prijevora

koji gotovo da vode raskolu u Katoličkoj Crkvi. No, što su „znakovi vremena“ i kako bi ih trebalo tumačiti?

2. Poticaj razvoju teologije znakova vremena dao je Drugi vaticanski koncil, koji je iznova otkrio pneumatološku dimenziju Crkve, a to ujedno znači veću osjetljivost za prisutnost i djelovanje Duha u Crkvi i svijetu. U više svojih dokumenata Koncil spominje „znakove vremena“. Tako, primjerice, u pastoralnoj konstituciji o Crkvi u suvremenom svijetu *Gaudium et spes* Koncil veli da je dužnost Crkve „da u svako vrijeme ispituje znakove vremena i tumači ih u svjetlu Evanđelja“ (GS 4); u istom dokumentu Koncil će reći da „Božji narod, pokretan vjerom kojom vjeruje da ga vodi Duh Gospodnji koji ispunja svijet, trudi se da u događajima, potrebama i željama koje dijeli s ostalim ljudima našega vremena razabere koji su u tome istinski znakovi Božje prisutnosti i Božjih nakana“ (GS 11); u dekretu o službi i životu prezbitera *Presbyterorum ordinis* Koncil potiče svećenike da zajedno s laicima razabiru znakove vremena (PO 9), a u dekretu o ekumenizmu *Unitatis redintegratio* Koncil potiče sve vjernike da se, spoznavši znakove vremena, uključe u djelo ekumenizma (UR 4). Na temelju koncilskih poticaja razvila se je prilično bogata teologija o znakovima vremena, uključivši i onu na hrvatskom jeziku (Šimundža, Fuček, Golub, Duda, Ančić, S. Baloban, Čondić, Matulić i dr.). Za kršćane nepobitna je istina da Bog i danas djeluje u svijetu, da Duh Gospodnji „puše gdje hoće“, u Crkvi i izvan nje. No problem je što je Božje djelovanje redovito skrovito, nenametljivo, utkano u događaje povijesti u kojim su naizgled glavni protagonisti ljudi. Naravno da je na određeni način Bog, po svojoj neizmjerenoj i sveprisutnosti, prisutan uvijek i svagdje, ali ovdje se ne radi o tom obliku Božje prisutnosti; ovdje je riječ o milosnom obliku Božje prisutnosti u Kristu uskrsnom i u Duhu Svetomu koji, djelujući unutar povijesnih događaja, nastavljaju povijest spasenja. Zamijetiti Boga i njegovo djelovanje moguće je samo očima vjere, a upravo vjera nudi Božji pogled na svijet, istodobno i pouzdanje da u konačnici Bog sve vodi i da će sve okrenuti na dobro. U govoru o znakovima vremena i njihovu tumačenju ne smije se zaboraviti da postoje i negativni znakovi vremena, odnosno određeni procesi i fenomeni u društvu koji su zapravo suprotni Božjem naumu o čovjeku i društvu. U tom slučaju treba se potruditi shvatiti što Duh Sveti očekuje od nas kršćana te na što nas potiče. Posebno pitanje su znakovi koji su naizgled pozitivni, ali ne moraju doista biti od Duha Božjega. Ipak ostaje teško pitanje kriterija po kojima valja prosuđivati povijesne događaje, odnosno pitanje kriterija po kojima je moguće spoznati da je Bog prisutan u događajima koji se prosuđuju. Pokušajmo o svemu reći nekoliko riječi.

3. Prvo što treba spomenuti su oni znakovi, odnosno procesi, fenomeni i stanja koja obilježavaju neko društvo ili vremensko razdoblje, a koji nisu drugo doli duh vremena. I suvremeno društvo obilježeno je raznim „znakovima“, koji su prisutniji danas nego u nekim drugim vremenima. Tako je, primjerice, jedan od znakova suvremenog društva tehnološki razvoj, posebno razvoj digitalne tehnologije, koja utječe na sve dimenzije suvremenog načina življenja. Po sebi je razvoj tehnologije, uključujući i digitalnu, dobar, no opasnost je da tehnologija svede čovjeka i njegovo tijelo na skup funkcija podložnih manipulaciji, što omogućuje čovjeku da se slobodno konstruira. To će dovesti do nastanka džender ideologije prema kojoj je svatko stvaratelj samoga sebe. Digitalna tehnologija dalje dematerijalizira svijet koji prestaje biti darovana stvarnost te sve više postaje virtualan; *donum - dar* sveden je na *data - informaciju*, a sam je čovjek u procesu razutjelovljenja, u procesu dezintegracije ne samo vlastite spolnosti nego i vlastitoga biti-čovjek; ljudski život prestaje biti tajna, čudo ljubavi između dvoje tako različitih (muškarca i žene), već postaje „roba“ koju se može proizvesti, čak prema posebnim specifikacijama. Vjeru u Boga Stvoritelja zamjenjuje vjera u Majku Prirodu, ekologija postaje nova religija, u kojoj će u prvi plan umjesto razuma stupiti osjećaji, štoviše, kult osjećaja (ove i druge zanimljive misli o tzv. negativnim znakovima vremena donosi Fabrice Hadjadj, *Blagodat je biti rođen u ovo vrijeme. Za apostolat apokalipse*, Verbum, Split, 2021., str. 31-57). Spomenutim znakovima možemo pribrojiti i neke druge: individualizam i „pravo na sreću“; diktatura relativizma; moralna i duhovna dezorijentacija; sve vrste strahova, posebno strah od smrti; posvemašnja sekularizacija; prvenstvo profita; kultura isključivosti itd.

Uz spomenute znakove duha vremena postoje brojni pozitivni znakovi, koji bude nadu u bolje sutra, odnosno u bolji i humaniji svijet: razvijenija svijest o jednakom dostojanstvu svih ljudi; želja za mirom; solidarnost prema ugroženima; svijest o ugroženosti okoliša; poštivanje svih oblika života, posebno ugroženih životinjskih vrsta; ispravljanje počinjenih nepravda itd.

Dok nas znakovi duha vremena potiču da tražimo načine kako na njih odgovoriti, u napasti smo da u pozitivnim vidimo prisutnost i djelovanje Duha Svetoga. U prosuđivanju tih znakova od velike pomoći nam je primjer Isusa Krista i prvih kršćanskih zajednica.

4. Nakon što je pohvalio Petra za izrečenu ispovijest vjere te mu obećao da će na njemu, Petru-Stijeni, sagraditi svoju Crkvu, Gospodin Isus strogo kori Petra kad ga ovaj želi odvratiti od puta trpljenja i patnje: „Nosi se od mene, sotonu! Sablazan si mi jer ti nije

na pameti što je Božje, nego što je ljudsko“ (Mt 16,23). Gospodin ne kaže Petru da mu je na pameti đavolsko, nego ljudsko. Upravo u to „ljudsko“ sotona često zna ubaciti sjeme sumnje i zla, koje će potom porasti te se pretvoriti u pobunu protiv Boga. Gospodin Isus prepoznaje da se iza Petrove tako ljudske brige i ljubavi krije zloduh koji želi poremetiti Božje planove. I danas se lako može dogoditi da se društveni procesi koji idu za promicanjem općeg dobra ili to čine samo naizgled percipiraju kao od Duha nadahnuti i vođeni. Danas je lako uočiti povećanu osjetljivost za prava manjina svih vrsta; osjetljivost za očuvanje okoliša; veću solidarnost prema ugroženima, posebno prema migrantima; težnju za mirom i blagostanjem; poštivanje drugih, drugačijih i njihovih mišljenja; vrednovanje ljubavi kao najviše ljudske vrijednosti; ispravljanje počinjenih nepravdi itd. U svim tim nastojanjima koja su po sebi dobra, lako je pomisliti da su od Duha Božjega. Primjerice, iz ideje o jednakom dostojanstvu svih krštenika lako se dođe do zaključka da je neprihvatljivo da u Crkvi neki imaju svu vlast upravljanja, odnosno da se mora omogućiti sudjelovanje u vlasti svim vjernicima. Ili iz iste ideje jednakog dostojanstva svih krštenika lako se dođe do zaključka da i ženama treba dopustiti vršenje svećeničke službe. Ili iz vrijednosti ljudske ljubavi lako se dođe do zaključka kako je i ljubav među istospolnim zajednicama također od Boga. Ova i slična pitanja dio su rasprava na Sinodalnom putu Katoličke Crkve u Njemačkoj, a većina sudionika tog puta je uvjeren da ih Duh Sveti nadahnjuje i vodi, dok istodobno veliki dio katolika izvan Njemačke, pa i u samoj Njemačkoj, smatra da njemački Sinodalni put donosi veliku štetu Katoličkoj Crkvi, štoviše, da će završiti u novom raskolu, sličnu Lutherovu. Prosuđivanje znakova vremena očito nije baš jednostavno i lako. Ipak, djelovanje Duha u povijesti spasenja nudi nam neke kriterije po kojima možemo vrednovati događaje i eventualnu prisutnost Duha u njima.

5. U prosuđivanju znakova vremena i izradi kriterija za njihovo prosuđivanje ne smije se zaboraviti da „po Duhu valja prosuđivati“ (1 Kor 2,14). Drugim riječima, tumačenje znakova vremena bit će onoliko ispravno koliko se tumači budu dali nadahnuti i voditi od Duha. U procesu sve većeg predanja vodstvu Duha, prvi i temeljni korak je obraćenje, odnosno otvaranje vlastitog srca sve većem utjecaju Duha Svetoga. Dobar primjer rečenoga nalazimo u Djelima apostolskim: „Dok su jednom obavljali službu Božju i postili, reče Duh Sveti: ‘De mi odlučite Barnabu i Savla za djelo na koje sam ih pozvao’. Onda su postili, molili, položili na njih ruke i otpustili ih“ (Dj 13,2-3). Nadahnuća Duha događaju se u ozračju bogo-

služja, odnosno u želji da se Bogu služi i Boga časti, što uključuje i post. I kad se dogodilo nadahnuće, učenici nisu bili sigurni je li riječ o nadahnuću koje dolazi od Duha, jer se zloduh zna preobraziti u anđela svjetla (2 Kor 11,14), pa su stoga ponovno postili i molili kako bi bili sigurni da je nadahnuće doista od Duha Svetoga. Povijest Katoličke Crkve pruža obilna svjedočanstva o tome kako Duh djeluje u njezinoj povijesti, odnosno unutar povijesnih događaja u koje su dakako i ljudi uključeni. Spomenimo kako je proučavanje autentičnog teološkog razvoja, odnosno iščitavanje znakova vremena dovelo anglikanca Johna Henryja Newmana u Katoličku Crkvu. Newman je ustvrdio sedam kriterija autentičnog razvoja dogme koji se, prema njemu, nalaze upravo u Katoličkoj Crkvi. Ti bi kriteriji bili: očuvanje istovjetnosti; kontinuitet načela; sposobnost asimilacije; nutarnja logička dosljednost; anticipacija budućeg razvoja; sposobnost održavanja svega pozitivnog u razvoju; trajna vitalnost i snaga (usp. John Henry Newman, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, Simon & Schuster, New York, 2013.). Newmanovi kriteriji autentičnog razvoja dogme, a možemo ih nazvati i kriterijima ispravnog tumačenja znakova vremena, nisu jedini ni isključivi. Oni se mogu predstaviti i na drugačiji način, a ovaj koji donosimo tek je jedan od mogućih pristupa.

Prvi kriterij možemo nazvati kriterijem *kontinuiteta*. Duh ne donosi novu objavu, nego podsjeća na Isusove riječi (Iv 14,26; 16,14). Zahvati Duha u povijesti uvijek su usmjereni prema Isusu Kristu. Ono što je Duh učinio u Isusovu životu, ostaje normativno za sva vremena; svaka novost koja se ne uklopi u ostvarenu Isusovu povijest, koja je ujedno sadašnjost i budućnost, ne dolazi od Duha Svetoga. Ovakav pogled može biti optužen za konzervativizam, za povratak unatrag, ali u biti je korak naprijed, prema nebeskom Ocu, prema ostvarenju Kraljevstva sukladno njegovu naumu. Svaka istinska reforma je usklađivanje Crkve prema njezinu normativnom početku. Kriterij kontinuiteta ujedno je i kriterij *pravovjerja*, odnosno kriterij suglasja s Evandjeljem. Ako se dogodi da se neki događaji ili projekti, koliko god izgledali plemeniti i veliki, udaljuju od Evandjelja, odnosno da nisu u skladu s naukom Katoličke Crkve, tada sigurno nisu od Duha nadahnuti.

Drugi kriterij je *diskontinuitet*. Duh ostaje suveren, nad Crkvom i njezinim službama, premda se je vezao uz vidljivu Crkvu, kao što se je povezao s čovječtvom Isusa iz Nazareta. Dva su znaka tog diskontinuiteta: sloboda i zajedništvo. Duh sa sobom donosi slobodu, a ujedno gradi Kristovo Tijelo i nastavlja Kristovo djelo. Duh uvijek privodi jedinstvu, nadahnjujući nove putove koji često idu iznad

„slova“ ustanova, konstitucija, crkvenih normi i pravila. Ovdje nada sve mislimo na pojavu novih crkvenih redova i pokreta kroz povijest Crkve, a koji su išli iznad i izvan postojećih normi i pravila, donoseći istinsku obnovu Crkve.

Treći je kriterij *paradoksalnost*. Duh se često pojavljuje u zajedništvu suprotnosti u kojem se dvije naizgled oprečne stvarnosti međusobno podržavaju i upućuju jedna na drugu. Kao što je u tajni Trojstva Duh otajstvo jedinstva u različitosti, tako i u povijesti spasenja Duh djeluje na način da sjedinjuje i pomiruje različitosti. Dovoljno je pomisliti na različitost udova Kristova Tijela – Crkve. U jedinstvu Kristova Tijela toliko različitih naroda i kultura, unutar njih toliko različitih pojedinaca, a svi tvore jedno Tijelo. Duh podržava različitost, ali je ujedno privodi jedinstvu.

6. Vjerujem da bi se navedenim kriterijima, posebno u ozračju bogoslužja, odnosno želje i napora da se spozna i vrši volja Božja, moglo iščitati suvremene znakove vremena pa čak i njihova odsutnost. Osobno mi se čini da se današnja Crkva previše bavi sama sobom, odnosno da je na djelu određeni ekleziocentrizam koji potiče brojne osobe da zaborave na ono najbitnije u kršćanstvu, a to je osoba Isusa Krista te da prema tom najbitnijem mjere i određuju sve drugo. Puno i previše sastanaka, govora o sebi samima, o današnjem čovjeku i društvu, a možda bi jednostavno trebalo pustiti Gospodina da On govori. Možda bi nam tada nejasni ili zaboravljeni znakovi vremena postali jasniji i rječitiji, poput, primjerice, znaka života nerođene djece i njihove zaštite; ili znaka obitelji utemeljene na zajedništvu jednog muškarca i jedne žene koji kao nikada prije trebaju crkvenu potporu; ili znaka promicanja autentične teologije stvaranja nasuprot ideologiji ekologizma; ili znaka pouzdanja u Gospodina Boga i njegovu milosrdnu ljubav nasuprot strahu pred različitim ugrozama; ili znaka napuštanja Katoličke Crkve u njemačkom govornom području; ili znaka nedostatka duhovnih zvanja; ili znaka teološkog pluralizma nasuprot uniformnosti teološke misli; ili znaka progonjenih kršćana u komunističkim i islamskim zemljama koji se osjećaju napuštenima; ili znaka Boga koji nas po svome Sinu poziva na obraćenje te traži da On bude prvi i najvažniji u našim životima. Svima nam je moliti Gospodina da nas njegov Duh vodi te da nam srca budu otvorena za njegova nadahnuća tako da i sami postanemo znakovi vremena.

Mladen Parlov